

ДЕЙНОСТНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ЛИЧНОСТТА

1. Общо понятие за дейност.

Активността, присъща на всяко живо същество, при човека придобива своеобразна проявление и специфичност, изразени в дейност (270-302). Дейността е сложно явление и като такава то бива изучавано от различни научни области. Обществената и същност се изучава като предмет от обществените науки; физиологичните механизми – от физиологията; психологията изучава психичните страни на дейността. Основна характеристика на дейността е нейната **предметност**. Изразът “безпредметна дейност” означава липса на смисъл. Резултатът от човешката дейност е определен продукт. Тъй като в повечето случаи това, което прави човек е за околните, за обществото като цяло и по-малко – за себе си (в което влага опита на другите), се приема че дейността има **обществен характер**. Индивидуалната дейност се възприема като част от обществената. Обществото, околните възлагат на всеки човек задачи и съблюдават изпълнението им. В този процес се осъществява контрол върху взаимодействията между хората в съответствие на изпълнителските им функции – изпълнения в конкретна група.

Основното е изучаване на индивидуалната дейност в системата на обществените отношения, съдържащи се в дадено общество в определен етап на историческото му развитие. Индивидуалната дейност е една от основните форми на реализация на обществените отношения. Според А. Н. Леонтиев дейността е реалната връзка между субект и обект с участието на субектната психична дейност – при извършване на всяка дейност индивидът възприема, запомня, мисли, внимава; в процеса на дейността у него възникват емоции, проявява волеви качества, формира отношения. Ако у индивида няма подбуждащи към действие мотиви, ако няма цели и наличие на активни психични процеси, отсъства дейност. В дейността се формират, развиват и проявяват всички психични състояния и процеси.

При изследване на дейността от позицията на психологията се вземат пред вид мотивите, целопоставянето, волята, емоциите.

Източник на активност както при човека, така и при животните, са **потребностите**, изразяващи зависимостта на индивида от конкретните условия в рамките на неговото съществуване и развитие (2005; 273-275). За разлика от живите същества, чиито потребности са свързани с “природните” стимули за неговото съществуване (харна, защита, размножаване и пр.), човешките потребности са следствие от развитието на производството (дейността) и културата. За да удовлетвори собствените си потребности, човек съчетава исторически детерминирани от степента на развитие персонални и социални потребности. Социалното начало в тази комбинация се свързва с определеността на индивида като член на определена социална група или общност (в семейството, класа, колектива). Сама по себе си потребността не поражда съзнателна дейност, а по-скоро е причина за инстинктивно или интуитивно поведение. За да възникне целенасочена дейност, е необходимо да се съотнесе потребността към предмета (явлението), което ще я удовлетвори. **Осъзнатата потребност се превръща в мотив**. В същото време авторът отбелязва,

че целта на дейността не е равнозначна на мотива, който стои в основата и (с изключение на случаите, при които целта на дейността съвпада с мотива). Мотивът и целта формират вектора на дейността, определят нейната насоченост и величината на усилията, необходими за постигането и. Векторът мобилизира и организира системата от психични процеси и състояния (формиращи се и развиващи се в хода на изпълнението на дейността).

Мотивите, разглеждани от позицията на дейността, се разглеждат като субективно преживени подбуди за дейност (сила, непосредствена причина за определено поведение). В общ вид, мотивът е субективно отражение на персоналната потребност и в същото време е обективно детерминиран. *Потребностите при човека диктуват поведението* им. Мотивационната сфера, свързана с потребностите, не е константно определена, а изменяема по отношение на времето. Тя впитва в себе си както стремежите за постигане на определени цели и пренасочването към други, така и измененията на субекта на дейността. Едни и същи мотиви могат да продуцират различни цели. Ако *мотивът* подбужда към определена дейност, то **целта** “конструира” дейността, определя нейната характеристика и динамика. Според Рогов, мотивът се отнася към потребностите, подбуждащи дейността, а целта се отнася към предмета, към който е насочена дейността и който в хода на нейното осъществяване трябва да бъде продуциран.

Целта на дейността е идеалната представа за бъдещия резултат, който по правило определя характера и стратегиите на дейността и поведението на личността (в случая поведението е пряко обвързано с дейността). Целта е резултат от индивидуалното развитие и натрупан индивидуален опит, сформира се в процеса на дейността и определя средствата за постигането и. Практически целта се явява звено в единната система от ценности и в този смисъл тя може да доминира или да бъде подчинена на други цели. В този смисъл в дейността на човека се разграничават *близки и далечни цели*. Ако човек се ръководи от близки цели, у него е възможно да се наблюдава отсъствие на далечни цели (перспективи на изпълняваната дейност). Хората, които имат близки цели, често са примитивни и не са привлечени от решаване на задачи с по-висока трудност. Човек, ръководещ се от далечни цели (и свързаните с тях мотиви), разглежда близките цели като етап в постигането на главната в дейността си цел. По силата на това, човек разглежда достигането на близките цели като предизвикателство, което с удовлетворяването им, обогатява данните за постигане на далечната цел. Неуспехите в този смисъл не отслабват, а напротив засилват стремежа към постигане на дългосрочната цел. По силата на това векторът цел-мотив се явява като регулатор на дейността.

Задачата на анализа на човешката дейност включва изучаване на предмета, условията и средствата, въплътени с психичната дейност на човека, чрез активизиране на функциите на органите, участващи в извършване на дейността.

Процесът на пренасяне на външните реални действия във вътрешен “идеален” план се обозначава като **интероризация**. Интеоризацията оказва въздействие върху качествените промени в развитието на психичната дейност. В този смисъл дейността на човека обединява външната (физическа) и вътрешната (психическа) страна на

личността. Външната – движенията (вкл. и речта), с чиято помощ човек въздейства върху вътрешния свят (психичната дейност) и го регулира.

Предметната външна дейност може да бъде разгледана като **екстеоризация** на вътрешната (психична) дейност.

Дейността се свързва с последователността на **етапите** на процеса:
(във вътрешен план) Потребност – мотив – цел – задачи – (във външен план) – дейност – действие – операция – движение.

2. Структура на дейността.

Всяка човешка дейност притежава последователност в разгръщане на елементите на дейността, операционалност (смяна на различни операционни действия), мотивираност и физическа реализация на дейностния процес.

Специфичните човешки действия, формирани в хода на труда се означават като **трудова дейност**. Трудовата дейност е винаги целенасочена, съзнателна, свързана с производството на конкретен продукт, контролирана и винаги води до определен резултат.

В схематичен план дейността има следната структура:

Външни условия – вътрешни условия – дейност – резултати от дейността

Автори приемат, че в структурата на дейността се разграничават следните нива: Действителност – действия – движения – предметни действия (операционални), премествания, комуникация (вербална и невербална), установки и промени в позата.

Предметните действия касаят предметите, техните свойства и промените, които индивидът нанася в тях (във вътрешен план) – вземане, преместване, складиране, с помощта на движения на тялото, ръцете и т.н.. Отчитат се характеристики точност, скорост, координираност, ловкост.

Човешките движения имат целенасочен характер, свързан с решаването на определена задача (за придвижване на предмет, част от тялото, за комуникация) и биват контролирани и координирани.

3. Управление на дейността.

Управлението на действията (всеки моторен акт) обхваща конкретната мускулна активност (насоченост, скорост и сила), сензориката (информация за изпълнението, обратна връзка, съотнасяне с образа на обекта). Осъществява се с активното участие на централната нервна система - мисловна дейност.

На принципа на динамичния стереотип се изграждат **навиците** (съзнателни, целенасочени и контролирани автоматизирани двигателни схеми: изградени върху движения (съставени от редица двигателни актове); сензорен контрол над действията; централно регулиране на действията. В основата на всеки навик стоят условно-рефлекторните връзки. За закрепване на вече изграден навик се изисква репродуктивното му използване. Влиянието на изградения навик върху овладяването на други действия, се обозначава като пренос на навика (майчиния език и овладяване на други езици).

Навиците и знанията формират **уменията** – познавателни, трудови, конструктивно-технически, организационни, операционално-контролни и др.

Елементарните умения възникват по пътя на подражанието, колкото е по-сложна дейността, толкова по-малко успехът от изграждането им зависи единствено от подражанието и наблюдението.

4. Основни видове дейност.

▪ Игрова дейност

Активността на детето в хода на развитието му, под влияние на оказваните въздействия, придобива съзнателен и целенасочен характер.

Съществуват различни теории за играта, но всички се обединяват около идеята, че тя е форма на осъзнаване на действителността – овладява и преобразува действителността. Игровата дейност се различава от трудовата по:

- липса на практическа необходимост;
- отсъствие на обществено-полезен резултат;
- постоянно наличие на персонален интерес и непосредствена потребност;
- проява на спонтанно отношение към действителността;
- има силен емоционален заряд;
- отсъства плановете по отношение на крайния резултат;
- изразена привлекателност;
- съдейства за цялостното психо-моторно развитие;
- чрез нея се реализират редица разнообразни по характер потребности;
- може да се извършва във въображаеми условия и ситуации;
- позволява усвояване на различни социални роли и характерни действия;
- съдейства за развитие на речта, мисленето, волята, въображението и личността;
- води до усвояване на определени правила;
- съдейства за социализацията и общуването.

▪ Учебна дейност

Преходна дейност между игровата и трудовата. Характеризира се с: организираност, осмисленост, целенасоченост, осъществява се поэтапно, свързано е с решаване на конкретни задачи и има когнитивна насоченост, води до изграждане на навици, умения и придобиване на познания.

▪ Трудова дейност

Трудът е социална категория и като такава тя е предмет на обществените науки. Психологията се занимава с изучаване на психологическите компоненти на трудовата дейност.

Трудовата дейност има не само техническа (изпълнителска) страна, но и мотивационна (показва личното отношение към дейността).

Трудът се свързва с изпълнението на определена професия (с широк или тесен, специализиран характер).

Професията се разглежда като “област, в която индивидът осъществява определени функции като субект на труда”, “общност от хора, заети с конкретни трудови функции”, “подготовка (знания, умения, навици и квалификация)”; “вид трудово-професионална дейност”.

Професиограмата (професионалната характеристика) има следната структура:

- Специалността, за която се отнася;

- Описание на основните дейности;
- Обема от знания, умения и навици на специалиста;
- Психофизиологични изисквания и противопоказания;
- Професионална вредност;
- Възможности за повишаване на квалификацията;
- Форми на стимулиране;
- Учебни заведения за подготовка на специалистите.